

DOI: 10.7596/taksad.v7i2.1508

Citation: Alpak, E., Düzenli, T., & Yılmaz, S. (2018). Kamusal Açık Mekânların Kalitesi ve Sosyal Etkileşim Üzerindeki Etkileri. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(2), 624-638. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1508>

Kamusal Açık Mekânların Kalitesi ve Sosyal Etkileşim Üzerindeki Etkileri

Quality of Public Open Space and Effects on Social Interaction

Elif Merve Alpak¹, Tuğba Düzenli², Serap Yılmaz³

Abstract

The quality of public outdoor space has recently become an important issue and has been revealed by many studies. However, there are few studies that show the relationship between the quality of space and the social interaction that occurs between people. The most important goal of urban designers should be to create public open spaces that can meet the various needs of people. Using longer and more frequently, public open spaces allow the fulfilment of needs and also support social interaction. In this context, the concept of 'quality' of public open spaces is gaining importance. The quality of open spaces revealed by different characteristics of the environment has been determined by evaluating of the open spaces by their inclusiveness, meaningful activities, comfort, security and pleasurability and revealed the relationship between social interaction (passive-fleeting-enduring relationship). In order to determine this relationship, a questionnaire was conducted with 140 people (70 people in each park) in Atatürk Square Park and Fatih Park in Trabzon. As a result, a high level of relationship was found between the factors of inclusiveness, comfort and meaningful activities that determine the quality of space and social interaction.

Keywords: Public open space, Environment, Quality of public open space, Social interaction, Refreshment areas.

¹ Dr. Department of Landscape Planning and Design, Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey. E-mail: elifmerveakyol@hotmail.com

² Asst. Prof. Dr Department of Landscape Planning and Design, Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey. E-mail: tugbaduzenli@gmail.com

³ Asst. Prof. Dr Department of Landscape Planning and Design, Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey. E-mail: serapciveleks@gmail.com

Öz

Kamusal açık mekânın kalitesi son zamanlarda üzerinde önemle durulan bir konu haline gelmiş ve birçok çalışma tarafından ortaya konmuştur. Ancak mekânın kalitesi ile insanların arasında oluşan sosyal etkileşim arasındaki ilişkiyi ortaya koyan az sayıda çalışma vardır. Oysaki kentsel tasarımcıların en önemli hedefi insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilen kamusal açık mekânlar yaratmak olmalıdır. İhtiyaçların karşılanmasına olanak sağlayan kamusal açık mekânlar, insanlar tarafından daha uzun süreli ve sık kullanılarak oraların canlı, sosyal etkileşimi destekleyen yerler olmasını sağlar. Bu kapsamda, kamusal açık mekânların 'kalitesi' kavramı önem kazanmaktadır. Çevrenin farklı özellikleri ile ortaya konulan açık mekânların kalitesi, bu çalışma kapsamında açık mekânların kapsayıcılık, anlamlı etkinlikler, konfor, güvenlik ve memnun ediciliğini değerlendirerek tespit edilmiş ve sosyal etkileşimle (pasif-geçici-sürekliliği ilişkisi) arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Bu ilişkinin belirlenmesi için Trabzon kentinde bulunan, Atatürk Meydanı ve Fatih Parkında 140 kişi (her parkta 70'er kişi) ile anket çalışması yapılmıştır. Sonuçta, mekânın kalitesinin belirlendiği kapsayıcılık, konfor ve anlamlı etkinlikler faktörleri ile sosyal etkileşim arasında yüksek düzeyde ilişkiler tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Açık kamusal mekân, Açık kamusal mekân kalitesi, Sosyal etkileşim, Dinlenme alanları.

1. GİRİŞ

Her toplumun, üzerine hayatı odaklayacağı, varlığını ya da varoluşunu simgeleyen bir merkeze ihtiyacı vardır. Kamusal açık mekânlar, çeşitli işlevlere olanak sağlayabildiklerinde böyle bir simge olabilirler (Alexander vd., 1977). Çünkü bu tür mekanlar, insanların yaşam kalitesini, bağlılık duygusunu, sosyal kültürünü, duygusal ve fiziksel sağlığını ve sosyalleşmesini artırma gibi (Wooley, 2003; Amin, 2008; Madanipour, 2010; Aelbrecht, 2016) çeşitli ihtiyaçların karşılanmasını desteklerler. Bunun için de kentin en önemli parçalarıdır (Abdulkarim ve Nasar, 2014).

Kamusal açık mekânlar ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu, buraları insanları bir araya getiren (Gehl, 1987; Semenza ve Manch; 2009), yakın arkadaş ve aile yaşantısı dışındaki farklı sosyal gruptaki insanlar ve yabancılar ile karşılaşılan (Ruppert, 2006), etkileşim aracılığı ile farklılıkların aşıldığı (Massey ve Rose, 2003; Laurier ve Philo, 2006), insanlar arasında oluşan sosyalleşme yerleri olarak tanımlarlar (Mehta, 2007, Simpson, 2011). Knack da (2000), insanların zamanlarının çoğunu diğer insanlarla karşılaşmak ve etkinlikte bulunmak için açık kamusal alanlarda harcadıkları söylemektedir (Farida, 2013). Dolayısıyla bu mekânlar en çok insanların sosyalleşme ihtiyacını karşılayan sosyal hayatı geliştirme işlevini üstlenirler.

Bu nedenle, son zamanlarda kamusal açık mekâna karşı yeniden bir ilgi oluşmaya başlamış (Mehta, 2014) ve planlamacılar, mimarlar ve kentsel tasarımcılar, kamusal mekânın kalitesi ile sosyal etkileşimin ilişkili olduğunu belirtmişlerdir (Carr et al., 1992; Whyte, 1980, PPS, 2000; Gehl, 1987, 2010; Mehta, 2007, 2014; Farber, 2013; Farida, 2013; Mebirouk, 2005). Bununla birlikte çeşitli araştırmacılar da kalitesiz kamusal mekânların sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir (Coleman, 1999; Keane, 1991). Ancak kamusal mekânın kalitesini ölçmek için az sayıda kapsamlı gösterge vardır (Mehta, 2014). Bu çalışma kapsamında, geniş literatür incelemesi yapılarak öncelikle açık kamusal mekânlarda gerçekleşen sosyal etkileşim göstergeleri ve kamusal açık mekânların kalite göstergeleri ortaya konulmuş, daha sonra kamusal mekânın kalitesi ile sosyal etkileşim arasındaki ilişki ampirik bir çalışma ile belirlenmiştir.

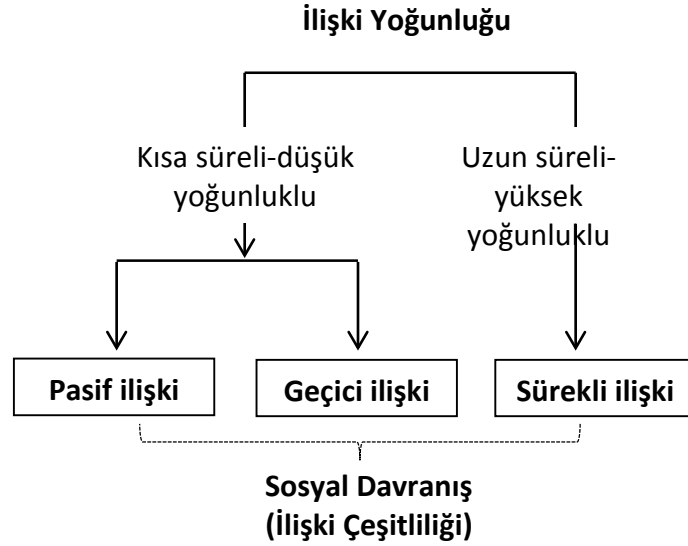
1.1. Kamusal Açık Mekân, Sosyal Etkileşim ve Kamusal Açık Mekânın Kalitesi

İnsanların ihtiyaçları doğrultusunda etkinliklerini gerçekleştirdiği, toplumun içinde kendilerini konumlandırıp tanımladığı ve dışı açıldığı mekânlar, kamusal açık mekânlardır (Madanipour, 1999). Kentlinin bir araya gelebileceği kamusal etkileşim yerleri (Oldenburg, 1989), eşit yaşam alanları, insanların sosyal kimliklerini ve günlük aktivitelerini şekillendirmesi ile yaşamlarının anlamına vardıkları yerlerdir. Böylelikle sosyal etkileşimi destekleyen ve toplumsal yaşamı kuran merkezler olurlar (Fyfe, 1998; Simpson, 2011). Sosyal etkileşim yeri olarak hareket etme potansiyeli olan kamusal açık alanlar, hem zayıf-tek seferlik etkileşimin, hem de güçlü-yapısal etkileşimin oluşmasına olanak sağlayabilirler (Lofland, 1998). Kamusal açık mekânlarda gerçekleşen bu tür etkileşimler, günlük rutin içinde bir rahatlama sağlayabilirler (Peters et al., 2010) ve aynı zamanda mekânın daha sık ve uzun süreli kullanılmasını da desteklerler (Mehta, 2007, 2009; Zacharis et al., 2004).

Kamusal açık mekânlarda, sosyal etkileşimin doğasını anlayabilmek için öncelikle buralarda insanlar arasında gerçekleşen ilişki çeşitliliğinin anlaşılması gerekmektedir (Mehta, 2013). Gehl (1987), Lofland (1998), Mehta (2013) ve Aelbrecht (2016), açık mekânlarda insanlar arasında oluşan ilişki çeşitliliğini tanımlamışlar ve sınıflandırmalar yapmışlardır.

- Gehl (1987) sosyal ilişki çeşitliliğini; **(1) Pasif** (Birbirini tanımayan insanların birbirlerini izleme, duyma gibi yüzeysel kurdukları ilişki), **(2) Tesadüfi** (Yabancılar arasında spontane gelişen ilişki), **(3) Tanıdıklarla** (Günlük hayat içinde, tanıdıklar-arkadaşlar arasında gelişen ilişki) ve **(4) Arkadaşlar** (Yakın arkadaşlar arasında sürekli gerçekleşen ilişki)
- Lofland (1998); **(1) Geçici** (Kibarlık için yapılan söyleşi, bakış, bekleyiş, görsel ya da sözlü alışveriş gibi ilişki), **(2) Rutinleşen** (Birbirine aşına olan insanlar arasında oluşan karşılıklı ilişki), **(3) Kısa Karşılaşmalar** (Yabancılar arasında birbirini tanıyormuş gibi 'duygusal anlamda birliktelik' olan kısa ilişki) ve **(4) Samimi İlişki** (İnsanlar arasında sık ve tekrarlayan ilişkilere dayalıdır ve duygusal bakımdan birliktelik olan ilişki)
- Mehta (2013), **(1) Pasif** (Yabancılar ya da birbirine aşına olan insanlar arasında herhangi bir sözlü iletişim gerçekleşmeden oluşan ilişki), **(2) Geçici** (Yabancılar ya da birbirine aşına olan insanlar arasında tesadüfen oluşan kısa süreli ilişki) ve **(3) Sürekli** (Yakın arkadaş, tanıdık ya da partnerler arasında sürekli tekrarlayan uzun süreli ilişki)
- Aelbrecht (2016), **(1) Pasif** (İnsanları seyretme, izleme gibi görsel-sözlü ilişki), **(2) Aktif** (Geçici, rutinleşen ve kısa karşılaşmaları kapsayan ilişki, Samimi, görsel, duygusal, sözlü uzun ömürlü ilişki)

Araştırmacıların yaptığı bu sınıflandırmalara bakıldığında, aslında tüm araştırmacıların genel olarak insanlar arasında oluşan ilişki çeşitliliğini, pasif, geçici ve sürekli ilişki olarak tanımladıkları görülmektedir. Pasif ve geçici ilişki kısa süreli ve düşük yoğunluklu ilişkileri açıklamak için kullanılırken, sürekli ilişki uzun süreli ve yüksek yoğunluktaki ilişkileri açıklamak için kullanılmıştır. Bu doğrultuda bu çalışmada, kamusal açık mekânlarda gerçekleşen sosyal etkileşimi değerlendirecek model ortaya konmuştur (Şekil 1).

Şekil 1. Açık kamusal mekânlarda sosyal davranış göstergeleri (Alpak, 2017).

Ancak kamusal açık mekânlar, insan-çevre arasındaki etkileşimin kurulmasına olanak sağlayan kaliteli çevresel özelliklere sahip olduklarında, çeşitli ihtiyaçların bir arada karşılanabileceği mekânlar olarak kullanılabilirler ve insanlar arasındaki ilişki çeşitliliğini arttırarak sosyal etkileşimi destekleyebilir (Amin, 2008; Madanipour, 2010; Abdulkarim ve Nasar, 2014; Aelbrecht, 2016). Bu doğrultuda akla şu soru gelir.

- Kamusal açık mekânın kalitesi nedir ve nasıl değerlendirilebilir?

Geçmişten günümüze, kaliteli kamusal açık mekânların hangi çevresel özelliklere sahip olması gerektiğini irdeleyen çalışmalar, insan ihtiyaçlarını çalışmalarının odak noktasına koymuşlardır. Bu çalışmanın öncülerinden olan Maslow (1954), insan ihtiyaçlarını 6 başlık altında toplamıştır. Bunlar; Fizyolojik (barınma, beslenme gibi temel gereksinimler vb.), Güvenlik (can-mal güvenliği, mahremiyet, egemenlik alanı, savunma), Ait olma (sosyalleşme, toplumsal etkileşim kurma, yer ile özdeşleşme), Saygınlık (kendileme, imgenelenebilirlik, algılanabilirlik), Özgerçekleştirim (katılma, üretme, esneklik, tamamlanmışlık), Estetik - duygusal doyumdur (görsel tatmin, canlıya olan duyarlılık) (Gür, 1996).

Birçok çevresel tasarımcı da, Maslow'un sınıflandırdığı bu ihtiyaçlara dayanarak, çevrenin bazı özelliklerinin insanların bu ihtiyaçlarını karşılamada başarılı olduğunu, bazılarının ise başarısız olduğu tespit etmişlerdir. Bu doğrultuda, çevresel tasarımcılar tarafından, insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, kamusal mekânın kalitesini ortaya koyan çevrenin farklı yönleri ve özellikleri belirlenmiştir (Tablo 1).

Bu çalışmaların öncüsü Whyte'in (1980) kent plazalarında yaptığı araştırmadır. Whyte'ın çalışması, 'New York City Planning Department' tarafından temel özellikler olarak kabul edilmiş ve kamusal alanın kullanımı üzerine (caddeler, plazalar ve kent parkları) yapılan birçok çalışmada da kullanılmıştır. (Carr et al.1992; Cooper-Marcus and Francis 1998; Forsyth and Musacchio 2005; Mehta 2013). Whyte (1980) ve kurucusu olduğu PPS (2002), başarılı bir kamusal alanın 4 özelliğinden bahsetmişlerdir;

- **Erişim ve bağlantı:** yakınlık, yürünebilirlik, ulaşılabilirlik, okunabilirlik,
- **Kullanım ve aktivite:** eğlenceli, aktif, canlı, gerçek, kullanışlı, sürdürülebilir, özel
- **Konfor ve imaj:** güvenli, temiz, yeşil, yürünebilir, oturulabilir, cazip, çekici, tarihi
- **Sosyalleşme:** Çeşitlilik (çocuk, kadın, yaşlı kullanıcı sayıları) , iyi yönetim, ortak kullanım, etkileşimli, davetkâr, samimi

Tablo 1. Kamusal açık mekânların kalite göstergeleri

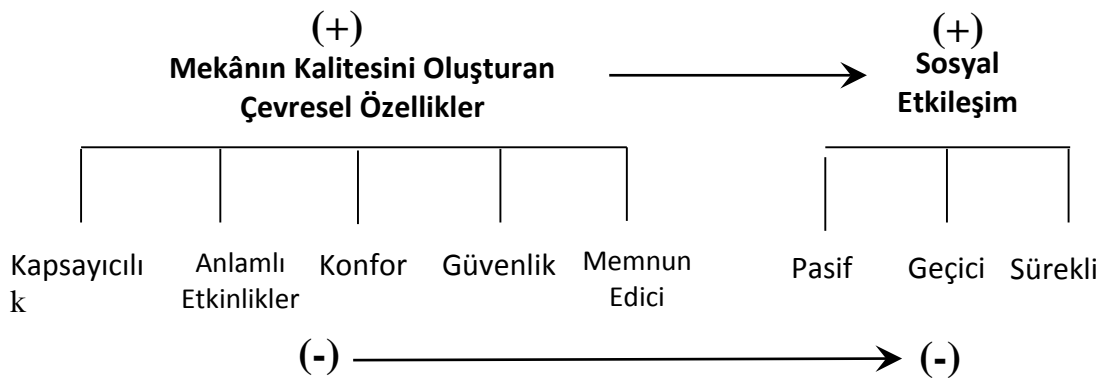
Jacobs (1961) Yaşayan mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Konfor• Tanımlanabilirlik• Ulaşılabilirlik• Çeşitlilik• Boşluk	Carr vd., (1992) Anlamli mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Konfor• Dinlenme• Keşfetme• Aktif katılım• Pasif katılım
Alexander (1977) Yaşayan-canlı mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Aktivite cepleri• Kesişme noktaları• Sınır• Boşluk• Çeşitlilik• Alan kullanımı	CABE (2002) Kaliteli mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Konfor• Güvenlik• Çeşitlilik• Görsel basitlik• Bakım• Erişebilirlik
Whyte (1980) Başarılı mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Oturma yerleri, güneş, ağaç, su, yemek yerleri• Triangulation• Konfor, İmaj• Etkinlik çeşitliliği, sosyalleşme• Erişim, bağlantı	Trip (2007) Kaliteli mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Çeşitlilik• Canlılık• Güvenlik• Estetik• Yaratıcılık• Etkinlik
Lynch (1984) Çevresel kalite	<ul style="list-style-type: none">• İmgelenebilirlik• Okunabilirlik• Algılanabilirlik• Vurgu Noktaları• Düğüm Noktaları• Odak• İmaj	PPS (2008) Başarılı mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Etkinlik• Kimlik-ımağ• Aktif kenar kullanımları• İşletmeler• Mevsimler stratejiler• Farklı kullanıcı grupları
Gehl (1987) Güzel mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Oturmalar, Köşeler, Oyuklar, Kaldırımlar, Basamaklar, Duvarlar• Konfor• Kişiselleştirme• Etkinlikler(zorunlu-opiyonel-sosyal)	Mehta (2014) Güzel kentsel mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Anlamli etkinlikler• Konfor• Güvenlik• Kapsayıcılık• Memnuniyet

Bu çalışmalardan en günceli ise, Mehta'nın (2014) kamusal mekânın kalitesini 5 boyutta değerlendirdiği çalışmasıdır. Mehta, Carr et al. (1992) ve Gehl (1987)'in kamusal açık mekânlardaki aktivitelerin anlaşılmasını en mükemmel şekilde açıkladıklarını söylemiştir. Carr et al. (1992) kamusal alanlar üzerine ampirik yaygın çalışmalar yaparak, ideal kamusal alanların uyumlu, demokratik ve anlamli olduğu görüşünü bütüncül ve kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur. Gehl (1987) ise kamusal alanda sosyalleşme ve kullanımını anlamak için basit bir teorik çerçeve ortaya koymuş ve açık hava etkinliklerini zorunlu, seçmeli ve sosyal etkinlikler olarak kategorize etmeyi önermiştir. Zorunlu etkinlikler (okula gitmek, işe gitmek gibi) çevresel estetiğe bakmaksızın her koşulda gerçekleşirler, seçmeli etkinlikler (yürüyüş yapmak, hava almak gibi) sadece çevresel koşullar optimal olduğunda gerçekleşirler ve sosyal etkinliklerde yüksek seviyede isteğe bağlı etkinliklerin bir sonucu olarak gerçekleşirler. Yüksek seviyede isteğe bağlı etkinlikler ise yüksek seviyede çevresel kaliteye sahip mekânlarda oluşur (Mehta, 2014).

Mehta (2014), Carr et al. ve Gehl'in bu tanımlamaları kullanarak, kamusal açık mekânların kalitesini o mekânın kapsayıcılık, anlamli etkinlikler, konfor, güvenlik ve memnuniyet özelliklerini değerlendirerek ortaya koymuştur.

- **Kapsayıcılık (Inclusiveness):** (1) farklı yaştan, cinsiyetten, sınıftan, ırktan insanların varlığı, farklı fiziksel yeteneklere sahip insanların varlığı (2) çeşitli etkinlik ve davranışların ne kadar iyi destekleyip desteklemediği, (3) algılanan açıklık ve erişebilirlik, (4) mekândaki etkinliklere ve olaylara katılmada algılanabilirlik
- **Anlamli etkinlikler (Meaningful activities):** (1) toplanma ya da üçüncü yerlerin varlığı (işletmelerin dış mekâna uzanan hizmetleri vb.), (2) mekân düzeninin ve tasarımının, etkinlikleri ve davranışları desteklemedeki elverişliliği (3) kullanım çeşitliliğine imkân tanıyan işletme sayısı
- **Konfor (Comfort):** (1) oturma mekânlarının varlığı (2) diğer sokak mobilyalarının varlığı (3) geniş kaldırımlar, (4) ağaç, gölge ve örtü elemanlarının varlığı, (5) trafik, gürültü vb. algılan rahatsızlık, (6) fiziksel koşulların ve mekânın bakımının algısı
- **Güvenlik (Safety):** (1) yakın mekânlara, görsel ve fiziksel bağlantı ve açıklık, (2) hava karardıktan sonra mekândaki ışık kalitesi, (3) güvenlik görevlisi, kamera, vb. varlığı, (4) gece ve gündüz mekândaki suç oranının algılanan güvenlik üzerindeki etkisi, (5) mekândaki trafiğin algılanan güvenlik üzerindeki etkisi
- **Memnun edici (Pleasurability):** (1) akılda kalıcı mimari ve peyzaj özelliklerinin varlığı (imgelenebilirlik), (2) bitkilerin renklerindeki, dokularındaki ve formlarındaki çeşitliliği, yapıların özelliklerinin çeşitliliği, cadde üzerinde bulunan duvarlar, çıkıntılar, oyuklar vb. çeşitliliği (karmaşıklık), (3) mekânın algılanan çekiciliği ve ilginçliği, (4) geçirgenlik ve kişiselleştirme, (5) odak noktası sağlayan tasarım elemanları, (6) mekânda bulunan sabit özellikler örneğin binaların kenarları, duvarlar, ağaçlar gibi, ya da yarı sabit ve taşınabilir özellikler örneğin örtü elemanı, sandalyeler, gölgelik gibi özellikler ile çevrelenmişlik hissi uyandırma, (mekânın içinde farklı bir yerdeymiş, 'odayaymış hissi' uyandırma) (Mehta, 2014).

Literatür araştırması sonucunda, çevrenin bazı özelliklerinin mekânın kalitesini belirlediği, bununda insan davranışlarını ve mekanın kullanımını doğrudan etkilediği tespit edilmiştir (Gehl, 1987; Marcus and Francis, 1998; Whyte, 1980; Zacharis et al., 2004). Mehta (2014)'nın mekânın kalitesini belirlemeye yönelik yaptığı çalışması, hem en güncel hem de diğer çalışmaların tamamını kapsayan özellikleri içerdiği için, bu çalışma kapsamında açık kamusal mekânların kalitesi Mehta (2014)'nin çalışması başta olmak üzere, Whyte (1980), Carr et al. (1992) ve Gehl (1987)'in araştırmaları göz önünde tutularak yapılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın teorik yapısı oluşturulmuştur (Şekil 2).

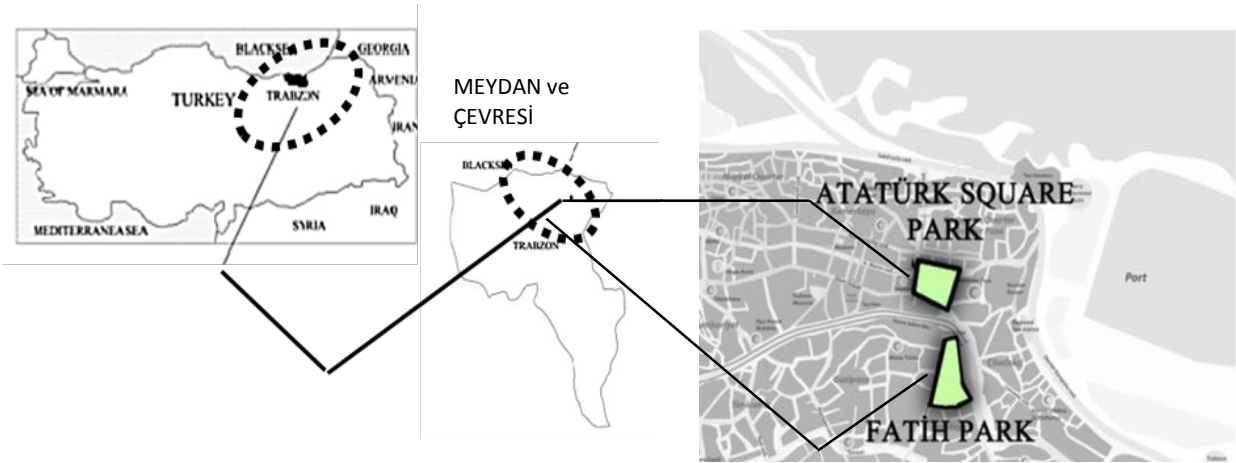
Şekil 2. Çalışmanın teorik yapısı

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Çalışma alanı

Kamusal açık alanların kalitesini ve bunun sosyal etkileşim üzerindeki etkisini araştırmayı hedefleyen bu çalışmada, şehrin gürültü ve karmaşıklığı arasında bilinçli ve isteyerek gidilen, dinlenme/toplanma yerleri olarak sosyal etkileşime olanak sağlayan kent parkları (Hernandez, 1986; Golićnik ve Thompson, 2010; Peters vd., 2010) araştırılmıştır.

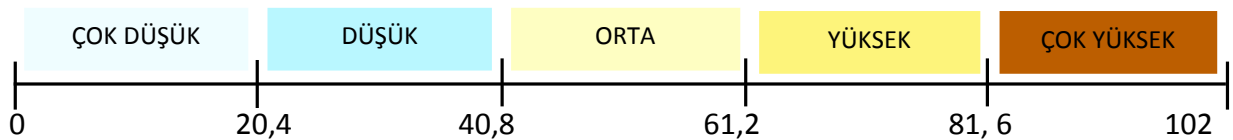
Trabzon ilinde bulunan ve araştırmacının yaptığı ön değerlendirmeler sonucunda mekân kalitesi bakımından farklılıklar gösterdiği tespit edilen Atatürk Meydan Parkı ve Fatih Park'ında araştırma yürütülmüştür (Şekil 3).

Şekil 3. Çalışma alanı

2.2. Yöntem

Araştırmanın amacı, açık mekân kalitesi farklı düzeylerde olan kent parklarının, kullanıcılar tarafından nasıl değerlendirildiğini ve bunun sosyal etkileşim üzerindeki etkisini belirlemektir. Öncelikli olarak araştırmacı tarafından Atatürk meydan parkı ve Fatih parkının kalite değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler, belirlenen mekan kalitesi kriterleri mevcut olmadığında 0 puan, negatif için 1 puan, kısmen olumlu için 2 puan ve pozitif için 3 puan içeren bir puanlama tablosuna göre belirlenir (Düzenli vd., 2017). Her park için maksimum pozitif puan 34 mekân kalitesi kriterleri için '102' (34x3) minimum puan ise '0' olarak değerlendirilmiştir. . Bu aralıktaki değerler beş eşit parçaya bölünerek (Şekil 4) mekânsal kalite bağlamında; "çok kötü, kötü, orta, iyi, çok iyi" düzeyleri için değer aralıkları oluşturulur (Uzgören ve Erdönmez, 2017)

Şekil 4. Mekânın kalite düzeylerinin aralığı

Bunula birlikte, mekânın kullanıcılarının, değerlendirme yapmaları bu tür çalışmalarda güvenilir sonuçlar elde etmede önemli bir kriterdir. Bu tür çalışmalarda araştırmacılar, kullanıcıların anket sorularına daha doğru ve güvenilir cevaplar verdiğini söylemektedir. Bu nedenle bu çalışmada 5'li likert tutum ölçeği ile

anket yöntemi kullanılmış ve istatistiki verilere dönüştürülen kullanıcı değerlendirmelerine, faktör analizi, independent sample t testi, ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Anket her parkta 70 kişi olmak üzere toplamda 140 kişi ile bire bir yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Araştırmacının Yaptığı Değerlendirmeye İlişki Bulgular

Öncelikle, kent parklarında gözlem yapılarak, araştırmacı tarafından açık mekânların kalitesi ile ilgili ön bir değerlendirme yapılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Kent Parklarının Ön Değerlendirmesi

Kalite Bileşenleri	Kalite Parametreleri	Atatürk Meydan Parkı	Fatih Parkı
Kapsayıcı	1. Farklı yaştan kullanıcı	3	1
	2. Farklı cinsiyetten kullanıcı	3	1
	3. Engelli kullanıcı	2	0
	4. Etkinlik çeşitliliği	2	1
	5. Erişilebilirlik	3	3
	6. Etkinliklere katılım	2	1
Anlamli etkinlikler	7. Toplanma ve üçüncü yerlerin varlığı	3	1
	8. Mekân düzenin ve tasarımın etkinlikleri desteklemedeki elverişliliği	3	1
	9. Kullanıcı ihtiyaçlarına göre değişebilen esnek mekânlar	3	1
	10. İşletmelerin ve diğer kullanımların kullanılabilirliği	3	1
	11. İşletme ve kullanım çeşitliliği	2	1
	12. Mekânın içinde ya da çevresinde yiyecek yerlerinin varlığı	3	1
Konfor	13. Oturma yerlerinin varlığı	3	3
	14. Sokak mobilyalarının varlığı	3	1
	15. Geniş kaldırımlar, yürüme alanları	3	2
	16. Ağaç, su, gölge ve örtü elamanları	3	2
	17. Fiziksel koşulların ve mekânın bakımlı oluşu	3	1
	18. Trafik gürültüsünün olmaması	1	1
	19. Mekânın kullanımına teşvik edecek tasarım	3	1

elamanları			
Güvenlik	20. Yakınındaki mekânlara görsel ve fiziksel bağlantı ve açıklık	3	2
	21. Hava karardıktan sonra mekândaki aydınlatma kalitesi	3	2
	22. Güvenlik görevlisi, kamera vb. varlığı	2	1
	23. Mekânın güvenlik algısı	3	2
Memnun edici	24. Akılda kalıcı mimari ve peyzaj özellikleri (İmgelenebilirlik)	2	1
	25. Çevrelenmişlik hissi	3	2
	26. Alt mekânların çeşitliliği	2	1
	27. Mekânda karmaşıklığı sağlayan tasarım elemanlarının çeşitliliği ve yoğunluğu	3	1
	28. Bitkilerin rengindeki, dokusundaki, formlarındaki çeşitlilik	2	1
	29. Bina cephelerinin mimari özelliklerindeki çeşitlilik ve mekândaki duvar, oyuk, çıkıntı vb.	2	0
	30. Odak noktası sağlayan tasarım elemanları	2	1
	31. Mekân üzerinde işletmelerin yaptıkları kişiselleştirmeler	3	0
	32. Mekândaki bina cephelerinin geçirgenliği	1	0
	33. Çekicilik	2	1
	34. İlginçlik	2	1
Toplam		86	40

Bu değerlendirmeye göre, Atatürk Meydan Parkının kalite değeri 86'dır ve çok yüksek kaliteye sahipken, Fatih Parkının ise kalite değeri 40'dır ve düşük kaliteye sahiptir.

3.2. Kullanıcıların Kent Parklarını Değerlendirmesine İlişkin Bulgular

Kullanıcıların sorulara ait değerlendirmeleri yapılmadan önce ölçeğin faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Öncelikli olarak parkların kalitelerinin belirlenmesine yönelik sorulara 34 soruya faktör analiz yapılarak birbirleriyle ilişkili değişkenler bir araya getirilerek kavramsal olarak anlamlı alt faktörler bulunmuştur.

3.2.1. Kamusal Açık Mekânların Kalitesini Oluşturan Faktörlerin Belirlenmesi

Kent kimliğinin oluşturan faktörlerin belirlenmesine yönelik yapılan analizde varimax rotasyonlu temel bileşenler analizi uygulanmış, sonucu 0,40'dan düşük faktör yükleri gizlenmiş ve 6 defa tekrarlanma gerçekleştirilmiştir. 34 maddelik kent kalitesi parametrelerinin 5 faktörde toplandığı görülmüştür (Tablo 3). Bu faktörler toplam varyansın %80,924' ünü temsil etmektedir.

Tablo 3. Kent parklarının kalitesini oluşturan faktörler

	Faktör Yüğü	Varyans (%)	Ortalama	Güvenirlilik (α)
Faktör 1: Memnun edici		25,423	3,596	0,968
1. Akılda kalıcı mimari ve peyzaj özellikleri (İmgelenebilirlik)	,939		3,56	
2. İlginç	,915		3,61	
3. Bitkilerin rengindeki, dokusundaki, formlarındaki çeşitlilik	,906		3,63	
4. Odak noktası sağlayan tasarım elemanları algılanabilirliği	,896		3,63	
5. Mekânda karmaşıklığı sağlayan tasarım elemanlarının çeşitliliği ve yoğunluğu	,894		3,45	
6. Çevrelenmişlik hissi	,870		3,59	

7. Bina cephelerinin mimari özelliklerindeki çeşitlilik ve mekândaki duvar, oyuk, çıkıntı vb.	,863	3,54		
8. Kişiselleştirme	,822	3,69		
9. Alt mekânların çeşitliliği	,804	3,59		
10. Geçirgenlik	,788	3,64		
11.Çekici	,546	3,69		
Faktör 2:Konfor		17,728	2,863	0,968
12. Ağaç, su, gölge ve örtü elamanları	,787	2,89		
13. Oturma yerlerinin varlığı	,774	2,84		
14. Sokak mobilyalarını varlığı	,768	2,83		
15. Geniş kaldırımlar, yürüme alanları	,728	2,96		
16.Mekânın kullanımına teşvik edecek tasarım elamanları	,716	2,84		
17 Fiziksel koşulların ve mekânın bakımlı oluşu	,715	2,84		
18. Trafik, vb. gürültüsünün olmaması	,700	2,82		
Faktör 3: Kapsayıcı		14, 963	3,046	0,964
19. Etkinlik çeşitliliği	,837	3,01		
20. Etkinliklere katılım	,831	2,87		
21. Farklı cinsiyetten kullanıcı	,815	3,23		
22. Erişilebilirlik	,758	3,19		
23. Farklı yaştan kullanıcı	,676	3,12		
24. Engelli kullanıcı sayısı	,631	2,86		
Faktör 4. Anlamli Etkinlikler		13,290	3,192	0,943
25. İşletme ve kullanım çeşitliliği	,859	3,35		
26. Mekânın içinde ya da çevresinde yiyecek yerlerinin varlığı	,800	3,48		
27. İşletmelerin ve diğer kullanımların kullanılabilirliği	,732	3,29		
28. Kullanıcı ihtiyaçlarına göre değişebilen esnek mekânlar	,727	3,11		
29. Mekân düzenin ve tasarımın etkinlikleri desteklemedeki elverişliliği	,715	3,06		
30. Toplanma ve üçüncü yerlerin varlığı	,662	2,86		
Faktör 5.Güvenlik		9,620	3,620	0,867
31. Mekândaki güvenlik algısı	,895	3,66		
32. Hava karardıktan sonra mekândaki aydınlatma kalitesi	,881	3,60		
33. Yakınındaki mekânlara görsel ve fiziksel bağlantı ve açıklık	,840	3,59		
34. Güvenlik görevlisi, kamera vb. varlığı	,495	3,63		
TOPLAM VARYANS		80,924		

3.2.2. Parkların Kalite Değerlerinin Belirlenmesi

Kaliteyi oluşturan faktörlerin Atatürk Meydan Parkı ve Fatih Parkı için aldıkları ortalama değerler hesaplanmıştır. Bu ortalamaların parklara göre farklılık gösterip göstermediği 'Independent sample T' testi incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, parkların kalite değerlerinin sig. <0.00 düzeyinde anlamlılık ile farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir (Tablo 4). Kullanıcılar tüm kalite faktörleri için Atatürk parkını daha yüksek düzeyde değerlendirmişlerdir. İki park arasında en yüksek düzeyde farklılık gösteren faktörler ise Kapsayıcılık ve Konfor olmuştur.

Tablo 4. Parkların kalite değerleri ve birbirlerine göre değişimleri

	Ortalama		F	t	df	Sig. (2-tailed)
	Atatürk Parkı	Fatih Parkı				
Kapsayıcı	4,21	1,87	4,858	17,527	138	,000
Anamlı etkinlikler	4,10	2,28	,088	16,150	138	,000
Konfor	4,17	1,55	5,241	31,834	138	,000
Güvenlik	4,16	3,07	5,551	8,458	138	,000
Memnun edici	4,09	3,09	26,130	6,531	130	,000
Genel kalite değeri	4,17	2,4				

3.2.3. Parklarda Gerçekleşen Sosyal Etkileşim Düzeyinin Belirlenmesi

Parklarda gerçekleşen sosyal etkileşim düzeylerini belirlemek için kullanıcılara,

- (1) Burası, tek başıma olsam bile oturma, insanları izleme, dinlenme etrafı seyretme gibi insanlarla pasif ilişkilere kurmama olanak sağlar.
- (2) Burası, tanımadığım ya da az aşına olduğum insanlarla birlikte kısa süreli geçici ilişkiler kurmama olanak sağlar (selamlaşma, birlikte sokak sanatçılarını dinleme, horon oynama, açık hava sineması izleme)
- (3) Burası, arkadaşlarımla, tanıdıklarımla planlı olarak buluşma, oturma, sohbet etme, yemek yeme gibi uzun süreli sürekli ilişkiler kurmama olanak sağlar soruları sorulmuştur.

Pasif, geçici ve sürekli ilişki bakımından Atatürk Meydan Parkı ve Fatih Parkının aldıkları ortalama değerler hesaplanmıştır. Bu ortalamaların parklara göre farklılık gösterip göstermediği 'Independent sample T' testi incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, parkların pasif, geçici ve sürekli ilişki bakımından sig. <0.00 düzeyinde anlamlılık ile farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir (Tablo 5). Kullanıcılar tüm ilişki çeşitliliği göstergeleri için, Atatürk parkını daha yüksek düzeyde değerlendirmişlerdir. İki park arasında en yüksek düzeyde farklılık gösteren ilişki çeşitleri sırasıyla geçici, sürekli ve pasif ilişki olmuştur.

Tablo 5. Parkların sosyal etkileşim değerleri ve birbirlerine göre değişimleri

İlişki çeşitliliği	Ortalama		F	t	df	Sig. (2-tailed)
	Atatürk Parkı	Fatih Parkı				
Pasif	4,49	1,64	,003	22,151	138	,000
Geçici	4,46	1,40	3,318	26,119	138	,000
Sürekli	4,44	1,40	3,550	26,842	138	,000
Genel sosyal etkileşim	4,46	1,48	3,266	28,673	138	,000

3.2.4. Mekân Kalitesi İle Sosyal Etkileşim Arasındaki İlişki

Parkların kalite değerleri ve sosyal etkileşim değerleri önceki aşamalarda belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, kalite değeri daha yüksek düzeyde olan Atatürk Meydan Parkının, ilişki çeşitliliği bakımından da yüksek düzeyde değerler aldığı, kalite değeri düşük olan Fatih parkının ise ilişki çeşitliliği bakımından da düşük düzeyde değerler aldığı tespit edilmiştir. Bu sonuçların istatistiki olarak anlamlı olup olmadığının tespit edilebilmesi için korelasyon analizi yapılarak kalite ve sosyal etkileşim arasındaki ilişkinin yönü ve şiddeti ortaya koyulmuştur (Tablo 6).

Mekânın kalitesini değerlendirdiğimiz faktörler ile sosyal etkileşimi değerlendirdiğimiz göstergeler arasındaki ilişki Tablo 6'da gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre; sosyal etkileşimi pozitif yönde en yüksek

düzye destekleyen kalite faktörü sırasıyla konfor ($r=,953$; $p<0,01$), kapsayıcılık ($r=,968$; $p<0,01$), ve anlamlı etkinlikler ($r=,729$; $p<0,01$) olmuştur.

Tablo 6. Mekân Kalitesi ile Sosyal Etkileşim Arasındaki İlişki

	KA	AE	K	G	M	Pi	Gi	Si
Kapsayıcı (KA)	1	,681**	,783**	,502**	,393**	,736**	,754**	,759**
Anlamlı etkinlikler (AE)		1	,732**	,450**	,401**	,673**	,723**	,420**
Konfor (K)			1	,563**	,479**	,916**	,940**	,937**
Güvenlik (G)				1	,250**	,557**	,536**	,546**
Memnun edici (M)					1	,424**	,468**	,465**
Pasif ilişki (Pi)						1	,910**	,905**
Geçici ilişki (Gi)							1	,978**
Sürekli ilişki (Si)								1
Genel sosyal etkileşim	,768**	,729**	,953**	,559**	,463**	,960**	,986**	,984**

** ($p<0,01$), * ($p<0,05$) N=140

4. TARTIŞMA ve SONUÇLAR

Whyte (1980), Gehl (1987, 2010) ve Mehta (2007) yaptıkları çalışmalarında, bir açık mekândaki oturma yerlerinin varlığı, sokak mobilyalarının varlığı ve ağaç, su, gölge elamanları gibi peyzaj öğelerinin sosyal etkileşim üzerinde yüksek düzeyde etkiye sahip çevresel özellikler olduklarını söylemişlerdir. Bu çalışma kapsamında, mekânın kalite faktörlerinden konfor, sosyal etkileşimi en yüksek düzeyde etkileyen faktör olarak tespit edilmiştir. Bu faktör altında bulunan göstergeler Whyte, Gehl ve Mehta'nın ortaya koyduğu bu göstergelerle örtüşme göstermektedir.

Sosyal etkileşimi yüksek düzeyde destekleyen ikinci faktörün, etkinlik çeşitliliği, kullanıcı çeşitliliği (farklı yaş, cinsiyet vb.), etkinliklere katılım ve erişebilirlik gibi göstergeleri olan kapsayıcılık faktörünün olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli araştırmacılar da etkinlikler ve kullanımlar gibi özelliklerin, canlılık ve sosyal etkileşim arasında pozitif yönde ilişkiler olduğunu belirlemişlerdir. Dolayısıyla kapsayıcılığın, sosyal etkileşim üzerinde belirleyici bir faktör olarak belirlenmesi, yapılan diğer çalışmaları da destekler niteliktedir (Whyte, 1980; Gehl, 1987; Mehta, 2013; Alpak, 2017; PPS, 2008)

Sosyal etkileşimi yüksek düzeyde etkileyen üçüncü faktör ise, işletme ve kullanım çeşitliliği, ihtiyaçlara göre değişebilen esnek tasarım, üçüncü yerlerin varlığı, kullanışlılık gibi özellikleri içeren anlamlı etkinlikler faktörüdür. Alexander et al., (1977), Montgomery (1998), Oldenburg (1981), Johnston (2005) gibi araştırmacılar da bu özellikler ile sosyal etkileşim arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır.

Ayrıca, kişiselleştirme (Gehl, 1987, Mehta, 2007, 2009), bitki çeşitliliği (Sullivan et al., 2004), yapıların özellikleri (Whyte, 1980) gibi göstergeler de sosyal etkileşimi destekleyen önemli kalite faktörlerinden biri olarak araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur. Bu çalışmanın sonuçları da memnun edici faktörü altında yer alan bu göstergeler ile sosyal etkileşim arasındaki ilişkiyi ortaya koyması ile bu çalışmalarla örtüşme göstermektedir.

Sonuçta kamusal mekân kalitesi arttıkça sosyal etkileşim düzeyi de artmaktadır.

Bir tasarımcı ya da planlamacının, insan ihtiyaçlarını karşılayabilen ve sosyal etkileşimi destekleyebilen kentsel açık mekânlar yaratması zorunludur. Bu nedenle ihtiyaçların karşılanmasını ve sosyal etkileşimin desteklenmesini sağlayan kalite kriterleri derinlemesine bir araştırma yapılarak ortaya koyulmalıdır. Bu çalışma ile kamusal açık mekânlarda kalite kapsayıcılık, anlamlı etkinlikler, konfor, güven ve memnun edici boyutları ile derinlemesine ele alınarak, sosyal etkileşim (pasif-geçici-sürekli ilişki) ile arasındaki ilişki ortaya koyulmuştur. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, insanlar arasında sosyal ilişkilerin güçlü düzeyde olduğu kaliteli açık kamusal mekânlar yaratmak isteyen araştırmacılara katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Abdulkarim D. & Nasar J. L. (2014). Do Seats, Food Vendors, and Sculptures Improve Plaza Visitability? 46, 805-825.

Aelbrecht, P. S. (2016). 'Fourth Places': The Contemporary Public Settings Informal Social Interaction among Strangers, *Journal of Urban Design*, 21, 1, 124-152.

Alexander, C.; Ishikawa, S.; Silverstein, M.; Jacobson, M.; Fiksdahl-King, I. & Angel, S. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*, New York: Oxford University Press.

Alpak, E. M. (2017). *Alışveriş caddelerinin sosyal davranış yerlerine dönüşmesi: Çevresel özelliklerle ilgili Kendileme davranışının incelenmesi*. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Amin, A. (2008). Collective Culture and Urban Public Space, *City*, 12, 4-24.

CABE (2002). *Paving the Way-How to Achieve Clean, Safe and Attractive Streets*, Thomas Telford Ltd for the Office of Deputy Prime Minister

Carr, S.; Francis, M.; Rivlin, L. G. & Stone, A. M. (1992). *Public Space*, New York: Cambridge University Press.

Coleman, A. (1999). Le procès de l'utopie Vision et réalité dans les conceptions de l'habitat. *Les Cahiers de la Recherche Architecturale et Urbaine* (1), 51-64.

Düzenli, T. ; Yılmaz, S. & Eren, T. E. (2017). A Study on Healing Effects of Hospital Gardens. *Fresenius Environmental Bulletin*, 26(12):7342-7352

Farida N. (2013). Effects of outdoor shared spaces on social interaction in a housing estate in Algeria. *Frontiers of Architectural Research*, 2, 457-467

Forsyth, A. & L. Musacchio (2005). *Designing Small Parks: A Manual for Addressing Social and Ecological Concerns*. Hoboken, NJ: Wiley.

Fyfe, N. R. (1998). Introduction: Reading the Street. In N. R. Fyfe (Ed.), *Images of the street: Planning, identity, and control in public spaces*, 1-12, London, England: Routledge.

Gehl, J. (1987). *Life between Buildings*, New York: Van Nostrand-Reinhold.

- Gehl, J. (2010). *Cities for People*, Island Press, Washington, Covelo, London
- Goličnik B. & Thompson C. W. (2010). Emerging Relationships between Design and Use of Urban Park Spaces. *Landscape and Urban Planning*, 94, 1, 38 -53
- Gür, Ş. (1996). *Mekân Örgütlenmesi*. Gür Matbaacılık.
- Hernandez E. N. (1986). *Sociability and Outdoor Urban Open Spaces*, A master's thesis.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House, New York.
- Johnston, C. (2005). What is heritage? http://www.teachingheritage.nsw.edu.au/1views/w1v_johnston.html
- Keane, C. (1991). Socio environmental determinants of community formation. *Environment and Behavior*, 23(1), 27-46.
- Knack, R. E. (2000). Hanging out: teens search for the perfect public space. *Planning* 66, 8,4–9.
- Laurier, E. & Philo, C. (2006). Cold Shoulders and Napkins Handed: Gestures of Responsibility. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 31, 193-207.
- Lofland, L. (1998). *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. New York: Aldine De Gruyter.
- Lynch, K. (1984). *Good City Form*, MIT Press, Cambridge.
- Madanipour, A. (Ed.) (2010). *Whose Public Space? International Case Studies in Urban Design and Development*. London, England: Routledge.
- Madanipour, A. (1999). Why are the Design and Development of Public Spaces Significant for Cities? *Environment and Planning B: Planning and Design*, 26, 879- 891.
- Marcus, C. & Francis, C. (1998). *People Places: Design Guide- lines for Urban Open Space*. John Willey & Sons, New York.
- Maslow, A. H. (1943). *A Theory of Human Motivation*. *Psychological Review*, 50, 370– 396.
- Massey, D. & Rose, G. (2003). *Personal Views: Public Art Research Project*.
- Montgomery, J. (1998). Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design, *Journal of Urban Design*, 3, 1, 93-116.
- Mebirouk, H. (2005) .Appropriation de l'espace public dans les ensembles de logements collectifs, forme d'adaptabilité ou contournement de normes? cas des ZHUN d'Annaba (Nordest Algérien)' *Revue Norois*, 195.
- Mehta, V. (2007). Lively Streets: Determining Environmental Characteristics to Support Social Behaviour, *Journal of Planning Education and Research*, 27, 165-187.
- Mehta, V. (2009). Look Closely and You Will See, Listen Carefully and You Will Hear: Urban Design and Social Interaction on Streets, *Journal of Urban Design*, 14, 1, 29–64,
- Mehta, V. (2013.) *The Street. A Quintessential Social Public Space*. Florence Production Ltd, Stoodleigh, Devon, UK.

- Mehta, V. (2014). Evaluating Public Space. *Journal of Urban Design*, 19, 1, 53-88
- Oldenburg, R. (1989). *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other.*
- Peters, K.; Elands, B. & Buijs A. (2010). Social Interactions in Urban Parks: Stimulating Social Cohesion? *Urban Forestry & Urban Greening* 9, 93–100
- PPS. Street as Places: Using Streets to Rebuilding Communities, Projet for Public Spaces Publication, New York, https://www.pps.org/pdf/bookstore/Using_Streets_to_Rebuild_Communities.pdf, 28 Nisan, 2013.
- Ruppert, E. S. (2006). Rights to Public Space: Regulatory Reconfigurations of Liberty. *Urban Geography*, 27, 271-292.
- Sullivan, W.; F. Kuo & S. DePooter (2004). The fruit of urban nature: Vital neighborhood spaces. *Environment and Behavior* 36:678–700.
- Semenza C. J. & March L. T. (2009). An Urban Community-Based Intervention to Advance Social Interaction, *Environment and Behaviour*, 41, 22-42
- Simpson, P. (2011). Street Performance and the City: Public Space, Sociality, and Intervening in the Everyday, *Space and Culture*, 14, 415-430
- Trip, J. J. (2007). What Makes a City? Planning for 'Quality of Place. The Case of High-Speed Train Station Area Redevelopment", The Series Sustainable Urban Areas is published by IOS Press under the imprint Delft University Press.
- Uzgören G. & Erdönmez, M. E. (2017). Kamusal Açık Alanlarda Mekan Kalitesi ve Kentsel Mekan Aktiviteleri İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Megaron*, 12 (1), 41-56.
- Whyte, W. H. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*, Washington DC: The Conservation Foundation.
- Wooley, H. (2003). *Urban Open Spaces*. London, Spon Press
- Zacharias, J.; Stathopoulos, T. & Hanqing, W. (2004). Spatial Behaviour in San Francisco's Plazas: The Effects of Microclimate, Other People, and Environmental Design. *Environment and Behavior*, 36, 638-658.